

Högskoleutbildning i spänningsfältet mellan akademisering och marknadifiering

The Tension between Marketisation and Academisation in Higher Education

Anne-Charlotte Ek¹, Malin Ideland², Sandra Jönsson³ och Claes Malmberg⁴

¹Malmö högskola, Fakulteten för kultur och samhälle, anne-charlotte.ek@mah.se

²Malmö högskola, Fakultetens för lärande och samhälle, malin.ideland@mah.se

³Malmö högskola, Fakulteten för kultur och samhälle, sandra.jonsson@mah.se

⁴Malmö högskola, Fakultetens för lärande och samhälle, claes.malmberg@mah.se

ABSTRACT

Contemporary changes in higher education in Sweden are characterised by marketisation and academisation. Demands to meet market requirements, as well as to make education more scientific, have created tensions between and within institutional cultures. Heads of different departments experience different challenges in this change of higher education.

Keywords

Academic Identity, Role of Higher Education, Commercialisation, Educational Leadership, Educational research

INTRODUKTION

Under de senaste decennierna har högre utbildning i Sverige, liksom i flertalet andra europeiska länder, genomgått en rad politiska reformer. Bologna-reformen har inneburit att utbildningarna har blivit målstyrda, med vidhängande krav på dokumentation av att målen uppfylls. Därutöver ställs ökade krav på "vetenskaplighet" och forskningsanknuten utbildning men även på samverkan med det omgivande samhället. Högskolor och universitet ska både stärka sin vetenskapliga kompetens och sin anknytning till näringslivet. Vi vill påstå att svensk högre utbildning på 2000-talet präglas av två olika utbildningsdiskurser som vi här kallar marknadifiering och akademisering.

Forskarsamhället har kritiserat den ekonomiska styrningen har blivit starkare, då resursfördelning har anpassats till dels studenternas prestationer, dels forskarnas prestationer. Denna diskussion har framförallt förts fram av företrädare för ett mer klassiskt universitet: filosofer, historiker, sociologer m.fl. Många av studierna har rört sig på en makronivå, dvs förändringar i utbildningspolicy i förhållande till samhällseliga diskurser, vilket ofta går under begreppet New Public Management. Denna studie undersöker hur förändringarna uttrycks på mikronivå (dvs institutionsnivå). De samtida kraven på marknadsanpassning och vetenskaplig anknytning har skapat spänningar, på ett samhällsplan, men också mellan och inom olika institutionskulturer.

Syftet med studien är att beskriva och diskutera hur förändrade utbildningsvillkor för högskolan kommer till uttryck och hanteras på prefektnivå. Mer specifikt handlar studien om hur

spänningar mellan akademisering och marknadsifiering hanteras av prefekter i olika institutionskulturer. För att förstå detta har vi intervjuat 16 prefekter vid en högskola i Sverige. Vi menar att prefekters organisatoriska position är belysande. Klämda mellan krav uppifrån och nedifrån menar vi att deras sätt att beskriva sin verksamhet kan fungera som ett lackmuspapper på hur olika institutionskulturer svarar på de förändringarna som skisserades inledningsvis

Marknadsifiering

Marknadsifieringen av högre utbildning beskrivs som en förändring av en relativt autonom akademisk organisation mot ett system som dels har tagit över näringslivets ideal gällande att organisera och mäta effekten av verksamheten, bjuder in privata aktörer för att tar hand om delar av verksamheten. Förändringen innebär framförallt att näringslivets ideal gällande att organisera, driva och mäta effekten av verksamheten influerar organisationen alltmer (Ball 2004). Som idealtypen för det ”gamla” universitetet brukar Humboldttraditionen nämnas, vilket symboliserar självreglerat kollegialt styre i ett meritokratiskt system, med autonomi gentemot såväl stat som marknad. Idealtypen innebär också inriktning mot grundforskning och en stark koppling mellan forskning och undervisning (Ash 2008).

Dagens fokus på bedömning av prestationer påverkar också högskolans roll som en fri och kritisk röst (Lynch 2006). Den ökade utvärderingen sägs påverka akademins självbild och leder till:

a type of Orwellian surveillance of one's everyday work by the university institution that is paralleled in one's person life with a reflexive surveillance of the self. (Lynch 2006, p 7)

Akademisering

Akademiseringen av högre utbildning är en annan trend, men som det har varit relativt tyst om (Hazelkorn & Moynihan 2010). Akademiseringen ska ses i ljuset av den förändring professionsutbildningar har genomgått, från att vara ett alternativ till universitet till att vara en integrerad del av högre utbildning. Fransson (2009) menar att det skapades en grundläggande konflikt mellan yrkesutövningens normer och universitetets kritiska traditioner då den svenska staten 1977 beslutade att all eftergymnasial utbildning skulle inordnas i högskolesystemet. Denna diversifiering gör att det inte är möjligt att tala om akademisk profession som *en* verksamhet med gemensamma erfarenheter (Marginson 2000). Det står klart att universiteten har tilldelat yrkesutbildande institutionerna en åtråvärd exklusivitet samtidigt som de yrkesutbildande institutionerna har tilldelat universiteten en samhälllig relevans (Fransson 2009).

Kraven på akademisering och ökad vetenskaplig anknytning har gjort att professionsutbildningar har ändrat fokus mot ett aktivare engagemang i forskning. Detta har emellertid också fått konkreta avtryck i personalsammansättningen på institutioner, eftersom efterfrågan på personal med doktorsexamen har ökat (Hazelkorn & Moynihan 2010).

Analys

Resultaten av intervjustudien (se Ek et al 2011 för fullständig resultatredovisning) visar på vikten av att förstå hur reformer och krav på förändringar inom högre utbildning hanteras på lokala institutionskulturer. Även om man bortser från specifika kulturers skillnader, så kan man se skillnader mellan arketyperna Disciplinorienterad och Professionsorienterade. Den vanligast förekommande forskningsdiskursen är att den nya akademins krav på marknadsanpassning hotar högre utbildnings signum. Vi hävdar att detta inte är generellt för all högre utbildning. I

professionsutbildningar med stor andel verksamhetsförlagd utbildning och täta kontakter med yrket är marknadsifiering ett begränsat problem. Dessa institutionskulturer har sedan länge bidragit med en kunskapsproduktion som når utanför den egna institutionen. Kunskapen ska helt enkelt vara användbar.

Spänningarna inom de Professionsorienterade kulturerna handlar om att kopplingen till ”marknaden” utmanas av krav på akademisering. Prefekterna talar om hur de försöker balansera mellan krav från avnämarna och krav från Högskoleverket. Detta har fått konsekvenser i uppsägningar av odisputerade adjunkter och tillsättningar av disputerade lektorer. Förutom de psyko-sociala problem som uppstår i uppsägningstider har denna förändring i personalstyrkan fått konsekvenser gällande kunskapssyn. Teoretiska kunskaper och vetenskapliga förhållningssätt har fått ökat utrymme på bekostnad av träning i praktiskt handlag. Adjunkterna förlorar status och exkluderas på strukturella grunder, även om en prefekt uttrycker att det är i en övergångsfas som enbart disputerad lärarpersonal rekryteras.

Förutom att akademiseringen tar sig uttryck i förändringen av personalgrupper och i kopplingen till forskning har det inneburit en omställning till mer tvärvetenskapliga forskningsmiljöer. Prefekterna har ”tvingats” rekrytera vetenskapligt kompetent personal från en rad områden eftersom det inte finns starka traditioner eller incitament för t.ex. sjuksköterskor, socionomer och lärare att forskarutbilda sig. Tvärvetenskapen skapar spänningar i den lokala institutionskulturen då normer och traditioner utmanas av nya perspektiv och andra kunskapstraditioner. Hierarkier förändras och kunskapssyner utmanas, och som Knorr Cetina (2003) beskriver får detta betydelse för hur ny kunskap och nya normer konstrueras. Kanske måste man i den här typen av institutionskultur, som Kezar och Eckel (2002) påpekar, hitta nya ”kulturellt inkännande” sätt att skapa möjligheter snarare än problem i (påtvingade?) interdisciplinära möten. Inte minst i tider av förändring och utmaning av hierarkier.

De Disciplinorienterad utbildningarna har en stark identitet i en humanistisk / samhällsvetenskaplig vetenskapssyn och institutionstradition. De refererar till en etablerad institution i form av ett prestigefullt universitet och hämtar på så sätt akademisk trovärdighet. Det epistemologiska tolkningsföreträdet är inte hotat på samma sätt inifrån organisationen. Detta akademiska självförtroende spiller i viss mån över även på synen på marknadsifiering – som för dem handlar om att införliva fragment av yrkeslivet i utbildningen. Denna strategi får ingen större betydelse för personalsammansättningen; problemet löses genom aktörer utanför den lokala praktiken. Inom institutionen tvingas man inte på samma sätt förhandla om vad som är giltig kunskap eller vad som ger status. Benner och Sandström (2000) hävdar emellertid att det handlar om att även de Disciplinorienterad behöver anpassa sig till krav från marknad och politiker. Automin har i vilket fall som helst försvagats även för de Disciplinorienterad, men förändringen sker genom minskade ekonomiska medel, inte med hot om att förlora examensrättigheter. Men som Lynch (2006) uttrycker det, handlar det i båda fallen om en slags ”Orwelliansk” övervakning som kräver ökad reflexivitet av såväl prefekter som anställda lärare för att hitta en passande plats i den nya akademins spänningsfält.

Diskussion

Vad som tydligt framträder i denna studie är att det är problematiskt att tala om förändringar i *en* ny akademi. I forskningsdiskursen om den nya akademien är det framförallt problemen med

marknadsanpassning som brukar diskuteras, vilket vi ser som ett resultat av att det framförallt är de stora universitetens klassiska utbildningar som används som exempel. Vi har haft intentionen att bredda debatten genom att dels fokusera på professionsutbildningar på en högskola, dels undersöka hur förändringarna hanteras på mikronivå. Vi kan därför visa att talet om förändringarna i högre utbildning måste differentieras eftersom olika typer av utbildningar ställs inför olika utmaningar i förändringsprocessen. Dessa olika utmaningar är kopplade till utbildningens syfte, men också till traditioner, akademisk förankring och personalsammansättning. Det starka forskningsfokus som har varit på marknadifieringens problem måste vidgas för att också studera problem som uppstår då professionsutbildningar akademiseras, när allt högre krav ställs på vetenskaplighet och mindre fokus finns på handlag och praktisk erfarenhet. Vad innebär reformer och påbud för olika utbildningar? Hur kan förändringarna genomföras på ett mer ”kulturellt inkännande” sätt? Vi menar att man som Kezar och Eckel (2002) föreslår, måste ställa sig utanför, ”på balkongen” för att ”kunna titta ner på dansgolvet” där man ska genomföra förändringar eftersom institutionskulturer ser olika ut och kräver skilda strategier. Denna studie visar också att särskilt kulturellt inkännande måste man vara i tvärvetenskapliga miljöer. Här möts olika forsknings- och undervisningstraditioner, kunskapssyner och förväntningar på hur utbildningen ska genomföras och med vilka mål. Framväxten av tvärvetenskapliga kulturer karaktäriseras ofta av upplösning av hierarkier. I denna upplösning skapas spänningar och en kamp om tolkningsföreträde och status uppstår. En av de spänningar som uppstår är den mellan akademisering och marknadifiering, bland annat som ett resultat av att påbud ”uppifrån” inte överensstämmer med de ideal som råder inom professionsutbildningar.

Å andra sidan kan man reflektera över huruvida akademisering och marknadifiering egentligen är varandras motsatser. Vi kan se att dessa två, tillsynes motsatta, diskurser ibland uttrycks i samma praktik. Peer review-systemet är ett sådant exempel, det bygger på konkurrens och tilldelning av ekonomiska resurser efter prestation. Samtidigt är det en stark symbol som garanterar att akademins regler upprätthålls. En annan praktik där diskurserna möts är krav på evidensbaserad praktik inom t.ex. utbildning och vård. Där överförs vetenskapens ideal till marknaden. Är det så att dessa två diskurser egentligen är sidor av samma mynt – politisering och styrning av högre utbildning – men att de i talet om förändringar ofta uttrycks som varandras motsatser? Att en statlig myndighet, Högskoleverket, är måttstocken för vetenskaplighet i professionsutbildningar menar vi är talande i sammanhanget.

Referenser

Ash, M. (2008) From ‘Humboldt’ to ‘Bologna’: History as discourse in higher education reform debates in German-speaking Europe. In B. Jessop et al. (Eds.), *Education and the knowledge-based economy in Europe* (pp. 13–40). Rotterdam: Sense Publishers.

Ball, S.J (2004) Education For Sale! The Commodification of Everything? King’s Annual Education Lecture, University of London, June 17, 2004. Retrieved from <http://sys.glotta.ntua.gr/Dialogos/Politics/CERU-0410-253-OWI.pdf> 25-05-2011

Benner, M., & Sandström, U. (2000) Institutionalizing the triple helix: research funding and norms in the academic system. *Research Policy*, 29(2) pp 291-301.

Ek, A.-C., Ideland, M., Jönsson, S. & Malmberg, C. (2011) The tension between marketisation and academisation in higher education, *Studies in Higher Education*, DOI:10.1080/03075079.2011.619656

Fransson, O (2009) Epistemisk förskjutning och autonomi. I O. Fransson & K Jonnergård (Eds) *Kunskapsbehov och nya kompetenser. Professioner i förhandling*. Stockholm: Santérus förlag.

Hazelkorn, E and Moynihan, A (2010) The Challenges of Building Research in a Binary HE Culture. In: S. Kyvik and B. Lepori (eds) *The Research Mission of Higher Education Institutes outside the University Sector*. Dordrecht: Springer.

Kezar, A & Eckel P.D. (2002) The Effect of Institutional Culture on Change Strategies in Higher Education: Universal Principles or Culturally Responsive Concepts? *The Journal of Higher Education* 73.4 pp 435-460

Knorr Cetina, K (2003) *Epistemic cultures. How the sciences make knowledge*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Lynch, K (2006) Neo-liberalism and Marketisation: the implications for higher education. *European Educational Research Journal*, Vol 5(1) pp 1-17.

Marginson, S. (2000). Rethinking Academic Work in the Global Era. *Journal of Higher Education Policy & Management*, 22(1), pp 23-35